

بررسی نقش سرمایه اجتماعی بر رضایت از کیفیت زندگی (مطالعه موردی شهروندان ۳۰ سال و بالاتر شهر نورآباد ممسنی)

دکتر فخرالسادات پیلتن^۱

فاطمه نیکنام^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۴/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۱۰/۲۸

چکیده

رضایت از کیفیت زندگی دارای مفهوم ذهنی و عینی است که ادراک افراد از موقعیت خود بر اساس نظام فرهنگی اهمیت دارد. سرمایه اجتماعی نیز عضویت در شبکه‌هایی که مبتنی بر مجموعه‌ای از هنجارها و ارزش‌های مشترک است، لذا وجود سرمایه‌های اجتماعی ضامن افزایش کیفیت زندگی است. این پژوهش با هدف بررسی تأثیر سرمایه‌های اجتماعی بر رضایت از کیفیت زندگی شهروندان شهر نورآباد و به روش پیمایشی انجام گرفته است. چارچوب نظری تحقیق با استفاده از اندیشه پاتنام و کلمن در مباحث سرمایه‌های اجتماعی و نظریه‌های زان، کلمن و ماسام به طور تلفیقی پیرامون کیفیت زندگی استفاده شد. جامعه آماری شهروندان ۳۰ ساله و بالاتر نورآباد ممسنی به تعداد ۲۸۶۰۴ نفر بوده که با استفاده از فرمول کوکران ۴۰۰ نفر به عنوان نمونه با شیوه نمونه‌گیری خوشه‌ای چند مرحله‌ای و تصادفی انتخاب شده است. رویی سؤال‌ها با محاسبه ضریب آلفای کرونباخ مورد سنجش قرار گرفت و با استفاده از تحلیل عاملی تعیین اعتبار گردید. سپس با استفاده از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی ارتباط هر یک از متغیرها با رضایت از کیفیت زندگی سنجش و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. بر حسب نتایج آزمون *t. test* بین جنسیت و وضعیت تأهل با رضایت از کیفیت زندگی تفاوت معنادار وجود ندارد. نتایج آزمون تحلیل واریانس نشان می‌دهد که میزان تحصیلات و وضعیت اشتغال با رضایت از کیفیت زندگی تفاوت معنادار وجود دارد.

آزمون همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که بین روابط اجتماعی، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی، هنجارمندی، مشارکت اجتماعی و سن به عنوان متغیر مستقل و رضایت از کیفیت زندگی به عنوان متغیر وابسته رابطه‌ی معناداری وجود دارد. بر اساس داده‌های رگرسیونی متغیرهایی چون میزان هنجارمندی، اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی، بر رضایت از کیفیت زندگی تأثیر دارند.

واژگان کلیدی: مشارکت اجتماعی، سرمایه‌های اجتماعی، انسجام اجتماعی، شبکه روابط اجتماعی، هنجارمندی، کیفیت زندگی

۱- گروه علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد جهرم E-mail : sadatpiltan@yahoo.com

۲- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی دانشگاه آزاد اسلامی واحد جهرم E-mail : fneknam@yahoo.com

بیان مسأله

بدون تردید پیشرفت‌های شگفت‌انگیزی در عرصه زندگی مادی پدید آمده است. بهبود حیرت‌انگیز وضع بهداشت، ایمنی، تغذیه، رفاه و خدمات اجتماعی و دسترسی به کار و از همه مهم‌تر کارایی و اثربخشی فرآیندهای تولید باعث شده که قشرهای وسیعی از جمعیت جهان با بهره‌گیری از این دستاوردها از دور باطل فقر و جهل خلاص شوند و سطح زندگی آنان به نحو چشمگیری بهبود پیدا کند. ولی از نیمه دوم قرن بیستم بحران آغاز شد و تا پایان قرن شدت گرفت به طوری که در آغاز قرن بیست و یکم، نگرانی‌های جدی بروز این فکر اشاعه پیدا کرد که کیفیت زندگی به طور جدی نزول کرده است. در چنین وضعیتی است که دو مفهوم استاندارد زندگی و کیفیت زندگی در برابر هم قرار گرفتند.

به رغم گام‌های بزرگ توسعه‌ای که در جامعه امروز برداشته شده است، نوعی احساس تیره‌بختی در سطوح مختلف زندگی در بین اقشار گوناگون وجود دارد. طی سال‌های اخیر با وجود رشد اقتصادی و افزایش ثروت به نظر می‌رسد در مورد میزان رضایت از زندگی تغییر چندانی حاصل نشده است. هر چند رضایت از کیفیت زندگی یک مفهوم ذهنی و عینی است و بنا به درک افراد و با توجه به ساختار فرهنگی است. اما کاهش کیفیت زندگی، سلامت فیزیکی، روان‌شناختی و اجتماعی انسان‌ها را تهدید می‌کند و در بعد اقتصادی نیز فقر را در سطح جامعه توزیع می‌کند. با توجه به اینکه کیفیت زندگی برای هر فرد تحت تأثیر تجربه‌ها، اعتقادات، انتظارات و ادراکات او است اما جامعه و کارگزاران آن نیز در این مقوله نقش اساسی دارند. به طوری که امروزه کیفیت زندگی به عنوان مکانیسم بازخورد، ارزیابی و اصلاح مسیر سیاست‌های خرد و کلان مطرح می‌شود. بدین ترتیب یکی از اهداف توسعه اجتماعی گسترش افق‌های انتخاب و آزادی افراد، کاهش فقر و به طور کلی ارتقای کیفیت زندگی است.

با این توصیف که ارتقای کیفیت زندگی در جهت تسریع توسعه، سلامتی اجتماعی، روانی و اقتصادی افراد مهم ارزیابی می‌شود. از طرفی در دنیای مدرن و زندگی شهری که با کاهش روابط اجتماعی همراه است به گونه‌ای که شبکه ارتباطی افراد نسبت به گذشته فرسوده و کمیت و کیفیت روابط اجتماعی تنزل شدیدی داشته است و کاهش روابط اجتماعی و پیامدهای آن به یک مسأله اجتماعی

بدل شده است. در این راستا اعتماد، هنجارها و شبکه‌ها نیز که موجب ایجاد ارتباط و مشارکت بهینه اعضای یک اجتماع می‌گردد و سرمایه‌ی اجتماعی یک جامعه را رقم می‌زند نیز اهمیت می‌یابد. از آنجا که سرمایه‌ی اجتماعی، زیر بنای توسعه فرهنگی و اقتصادی هر جامعه محسوب می‌شود و بسترهایی همچون خانواده، سازمان و گروه‌های مدنی که امروزه با گسترش ارتباطات سیار، بسیار اهمیت یافته‌اند، می‌توانند محل مناسبی برای سرمایه‌ی اجتماعی محسوب شوند.

تأثیر عوامل متعدد مادی و غیر مادی بر کیفیت زندگی انکار ناپذیر است. سرمایه‌ی اجتماعی یکی از عوامل غیر مادی است که مبتنی بر روابط اجتماعی و ساخت شبکه پویا و کارآمد می‌باشد. حال اگر سرمایه‌ی اجتماعی که مرکز انسجام و پیوستگی فرد با دیگران است در سطح حداقلی قرار گیرد رضایت از کیفیت زندگی نیز دچار خدشه خواهد شد. بنابراین این سؤال مطرح می‌شود که چگونه سرمایه‌ی اجتماعی بر رضایت از کیفیت زندگی افراد اثر می‌گذارد؟ آیا شبکه روابط اجتماعی و مشارکت آحاد جامعه با رضایت از زندگی ارتباطی دارد؟ آیا کاهش یا افزایش سرمایه‌ی اجتماعی بر رضایت از زندگی مؤثر است؟

اهمیت و ضرورت تحقیق

سطح پایین سرمایه‌ی اجتماعی عامل مهمی در عدم رضایت از زندگی محسوب می‌شود. امروزه کیفیت زندگی و رضایتمندی را شاخصه‌های مهم رفاه اجتماعی می‌دانند. وضعیت کمی و کیفی روابط اجتماعی تعیین کننده سرمایه‌ی اجتماعی است و روابط اجتماعی بر میزان رضایتمندی افراد اثر گذار می‌باشد. نتایج این پدیده می‌تواند آرامش روانی و اجتماعی ایجاد کند بنابراین توجه به این موضوع اهمیت می‌یابد.

از طرفی بحث کیفیت زندگی به تازگی در ادبیات توسعه پایدار و برنامه ریزی توسعه‌ی اجتماعی و مباحث اقتصاد نوین مطرح شده و جایگاه ویژه‌ای پیدا کرده است و دولت‌ها در سطح ملی و محلی و نیز مؤسسه‌های متعددی بر روی سنجش و شاخص‌سازی آن کار می‌کنند (خوارزمی، ۱۳۸۳: ۷۷). در ایران نیز با توجه به فرآیند توسعه بررسی این موضوع اهمیت می‌یابد. عدم رضایت از کیفیت زندگی بر ابعاد مختلف زندگی اجتماعی تأثیر منفی می‌گذارد و ممکن است جامعه با پیامدهای نامطلوبی

مواجهه شود در نتیجه بررسی این موضوع در جهت یافتن راه‌ها و تصمیم‌گیری مهم ارزیابی می‌شود. در عصر دیجیتال، بحث کیفیت زندگی می‌تواند به عنوان مکانیسم بازخورد، ارزیابی و اصلاح مسیر سیاست‌های خرد و کلان عمل کند.

اهداف تحقیق

هدف در تحقیق مورد نظر در بعد نظری دستیابی به یک تئوری ترکیبی می‌باشد. در بعد عینی و کاربردی از نتایج این پژوهش با شناسایی دقیق و علمی سرمایه‌ی اجتماعی به عنوان عامل ایجاد کننده رضایت از کیفیت زندگی می‌توان برای توسعه جامعه بهره گرفته شود. همچنین با شناخت از سرمایه اجتماعی می‌توان رضایت از کیفیت زندگی را ارتقا بخشید، تا بدین ترتیب شرایطی جهت رفاه اجتماعی و توسعه ایجاد شود. بنابراین هدف کلی این پژوهش بررسی تأثیر سرمایه‌ی اجتماعی بر کیفیت زندگی شهروندان شهر نورآباد ممسنی می‌باشد و اهداف جزئی آن بررسی ابعاد سرمایه‌ی اجتماعی و متغیرهای زمینه‌ای و در نهایت ارائه راهکارهای کاربردی جهت افزایش کیفیت زندگی مردم شهر نورآباد بر اساس نتایج به دست آمده از پژوهش می‌باشد.

پیشینه تحقیق

در هر پژوهشی پس از تعیین عنوان تحقیق دستیابی به اسناد علمی و تحقیقات انجام شده قبلی پیرامون موضوع اهمیت اساسی دارد. زیرا باعث گسترش آگاهی محقق، بازتعریف متغیرها، شناسایی جنبه‌های دیگر تحقیق، افزایش وسعت دید محقق، هموارسازی استفاده از منابع علمی متعدد، راه‌گشایی برای فعالیت‌های علمی بعدی در ابعاد گسترده‌تر، ارائه فرضیه‌های جدید و نهایتاً جلوگیری از دوباره کاری می‌شود.

غفاری و اونق، در تحقیقی با عنوان «سرمایه‌ی اجتماعی و کیفیت زندگی» به بررسی رابطه سرمایه‌ی اجتماعی و کیفیت زندگی در شهر گنبد کاووس پرداخته‌اند و با روش نمونه‌گیری طبقه‌بندی شده ۲۱۸ خانوار به عنوان نمونه انتخاب شدند. نتایج این بررسی نشان می‌دهد که رابطه‌ی معنادار بین دو سازه سرمایه‌ی اجتماعی و کیفیت زندگی وجود دارد. بین متغیرهای مداخله‌ی مدنی، مشارکت و فعالیت

سیاسی، شعاع ارتباطات و اعتماد با کیفیت زندگی رابطه معنی دار وجود نداشته، اما بین متغیرهای امنیت محلی، تصور مثبت نسبت به محله، بده بستان، عضویت انجمنی، نوع ارتباطات رابطه معنی داری با متغیر وابسته یعنی کیفیت زندگی داشته است. همچنین مناطق دارای سرمایه اجتماعی بالاتر، کیفیت زندگی بالاتری را گزارش داده بودند (غفاری و اوتق، ۱۳۸۵).

سید مسعود ماجدی در تحقیقی تحت عنوان «بررسی رابطه بین متغیرهای زمینه ای، سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی» مطالعه موردی در روستاهای استان فارس «متغیرهای جمعیتی، اقتصادی-اجتماعی، سرمایه اجتماعی ساختاری و متغیرهای شخصیتی را بر رضایت از کیفیت زندگی مورد مطالعه قرار داده است. نتایج نشان داد که سرمایه اجتماعی در مقایسه با متغیرهای زمینه ای مانند سن، شغل، و... پیش بینی کننده ای بهتر برای رضایت از کیفیت زندگی به شمار می رود (ماجدی: ۱۳۸۵)».

یان جون لی و دیگران به بررسی ابعاد سرمایه اجتماعی و اعتماد اجتماعی بر کیفیت زندگی در انگلستان می پردازند. این تحقیق با روش پیمایش ابعاد سرمایه اجتماعی را گزینش و سپس به تأثیر آن بر درک مردم از اعتماد و کیفیت زندگی پرداختند نتایج تحقیق بیانگر تأثیر مجراهای غیر رسمی سرمایه اجتماعی بر درک مردم از اعتماد و کیفیت زندگی است (لی و همکاران، ۲۰۰۵).

چارچوب نظری

در اینجا ضرورت بیان برخی دیدگاهها در یک جمع بندی مناسب باعث بازنمایی واقعیتها می شود، که در این پژوهش هدف دستیابی به تئوری تلفیقی است. سرمایه اجتماعی از مفاهیم نوینی است که امروزه در جامعه شناسی و اقتصاد، و به تازگی در برخی از علوم انسانی به صورت گسترده ای مورد استفاده قرار گرفته است. این مفهوم به پیوندها، ارتباطات میان اعضای یک شبکه به عنوان منبع با ارزش اشاره دارد، که با خلق هنجارها و اعتماد متقابل موجب تحقق اهداف اعضا می شود. سرمایه اجتماعی امروزه نقشی بسیار مهم تری نسبت به سرمایه فیزیکی و انسانی در جوامع ایفا می کند و شبکه های روابط جمعی و گروهی، انسجام بخش میان آحاد جامعه می باشد. اندیشمندان متعددی به بررسی سرمایه اجتماعی پرداخته اند و به شیوه های متعددی به بیان

آن مبادرت ورزیدند و هر کدام در تبیین‌های خود متغیرهای مختلفی را برجسته ساخته‌اند. در این پژوهش متغیرهای چون روابط اجتماعی، اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی و میزان هنجارمندی را به عنوان عناصر سرمایه‌ی اجتماعی و متغیرهای مستقل در نظر گرفته شده و تأثیر و رابطه آن‌ها را با رضایت از کیفیت زندگی سنجیده می‌شود.

در مبحثی پیرامون روابط اجتماعی و اعتماد اجتماعی نظریه‌ی پاتنام است. زیرا به زعم وی سرمایه‌ی اجتماعی به ارتباطات بین افراد - شبکه‌های اجتماعی، هنجارها و اعتماد بستگی دارد که هماهنگی و همکاری برای کسب منافع متقابل را تسهیل می‌کند (پاتنام، ۱۹۸۰: ۲۰۰). سرمایه‌ی اجتماعی سود سرمایه‌ی گذاری در زمینه سرمایه‌ی فیزیکی و سرمایه‌ی انسانی را افزایش می‌دهد (پاتنام، ۱۳۸۴: ۹۵). به طوری که شایع‌ترین اشکال سرمایه‌ی اجتماعی نظیر اعتماد، سرمایه‌هایی هستند که منابع اخلاقی محسوب می‌شوند. یعنی منابعی که ذخیره‌شان در حین استفاده به جای کاهش افزایش می‌یابد و در صورت عدم استفاده کاهش پیدا می‌کند. در صورتی که دو نفر بیشتر به یکدیگر اعتماد کنند، اعتماد متقابلشان افزایش می‌یابد. همچنین دیگر اشکال سرمایه‌ی اجتماعی همانند هنجارها و شبکه‌های اجتماعی نیز با استفاده افزایش و با عدم استفاده کاهش پیدا می‌کند (پاتنام، ۱۳۷۹: ۲۹۰).

هنجارهای معامله متقابل، اعتماد اجتماعی، شبکه‌های مشارکت مدنی و همکاری موفقیت‌آمیز، متقابلاً یکدیگر را تقویت می‌کنند. هنجارها و شبکه‌های مشارکت مدنی به رفاه اقتصادی کمک می‌نمایند و به نوبه خود به وسیله این رفاه تقویت می‌شوند (پاتنام، ۱۳۷۹: ۳۰۹). رابرت پاتنام، معتقد است که کیفیت زندگی عمومی و عملکرد نهادهای اجتماعی از هنجارها و شبکه‌های مشارکت مدنی متأثر شده‌اند. به نظر وی معرف‌های مشارکت‌های مدنی شامل رأی دادن، مشارکت سیاسی، خواندن روزنامه و مشارکت در اجتماعات محلی هستند (پاتنام، ۲۰۰۷: ۸-۷). شبکه‌های مشارکت مدنی از جمله انجمن‌های همسایگی، کانون‌های سرودخوانی، تعاونی‌ها، باشگاه‌های ورزشی، احزاب توده‌ای و پیوندهای خویشاوندی نقش خاصی در حل مشکلات عمل جمعی دارند و نموده‌های سرمایه‌ی اجتماعی می‌باشند.

بنابراین پاتنام در بحث از مهم‌ترین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی، به شبکه افراد و تعلق گروهی اشاره می‌کند و معتقد است که این عنصر در کنار سایر عناصر، موجب ایجاد ارتباط و مشارکت بهینه در اجتماع و در نهایت بهبود کیفیت زندگی آن‌ها می‌شود. از نظر وی اعتماد و ارتباط متقابل اعضا در شبکه به عنوان وسیله‌ای برای رسیدن به کیفیت زندگی بالاتر مطرح است. همچنین وی معتقد است سرمایه‌های اجتماعی شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد، مشارکت کنندگان را قادر می‌سازد تا به طور مؤثرتری با همدیگر کنش داشته باشند و اهداف مشترکشان را پیگیری نمایند. او بر این باور است که این منابع خصلتی خود تقویت کننده دارند و باعث ارتقای همکاری، مشارکت مدنی، اعتماد متقابل و رفاه اجتماعی می‌گردند. سرمایه اجتماعی در نظر پاتنام یک رابطه پیوسته و متقابل بین شبکه‌های اجتماعی، اعتماد و تعهد است.

کلمن نیز سرمایه اجتماعی را با توجه به کارکرد آن در نظر می‌گیرد و سرمایه‌های اجتماعی را منبعی اجتماعی - ساختاری می‌داند که دارایی و سرمایه افراد محسوب می‌شود. این دارایی شی واحدی نیست، بلکه ویژگی‌هایی است که در ساختار اجتماعی وجود دارد و باعث می‌شود افراد با سهولت بیشتری وارد کنش اجتماعی شوند (کلمن، ۱۳۷۷: ۴۶۲). بنابراین از نظر کلمن سرمایه‌های اجتماعی جنبه‌ای از ساختار اجتماعی برای کنش گران است که کنش گران می‌توانند از آن‌ها برای کسب منافعی استفاده کنند (کلمن، ۱۹۸۸: ۱۰۱). کلمن اشکال سرمایه‌های اجتماعی یا ویژگی روابط اجتماعی را که منبع سرمایه‌های سودمندی برای افراد است در مواردی همانند تعهدات و انتظارات، ظرفیت بالقوه اطلاعات، هنجارها و ضمانت‌های اجرای مؤثر، روابط اقتدار، سازمان اجتماعی انطباق پذیر و اطلاعاتی که جزو ذاتی روابط اجتماعی است، می‌شناسد. همچنین کلمن بر منافع فردی سرمایه‌های اجتماعی تاکید می‌کند. به نظر وی مؤلفه‌های اعتماد، تعهدات و انتظارات متقابل، کانال‌های اطلاع رسانی، و هنجارها و ضمانت‌های اجرایی مؤثر بر سرمایه‌های اجتماعی است که انواع خاصی از رفتار را تشویق کرده یا مانع می‌شود (کلمن، ۱۳۷۷: ۵۱).

هر کدام از اندیشمندان به یک بعد از مفهوم سرمایه‌های اجتماعی پرداخته‌اند، چارچوب نظری این تحقیق از تلفیق نظریه‌های مذکور الهام گرفته شده است.

در خصوص مبحث کیفیت زندگی که در این پژوهش به عنوان متغیر وابسته در نظر گرفته شده است اندیشمندانی همانند کالمن، ماسام و زان به تشریح و تبیین موضوع پرداخته‌اند. از نظر کالمن کیفیت عالی زندگی زمانی تحقق می‌یابد که امیدهای فرد با تجارب وی تطابق داشته باشد و تکمیل شود. به بیان دیگر ادعای کالمن این است که شیوه‌ی زندگی با این مفهوم که فرد به خواسته‌های خود می‌رسد بهبود می‌یابد. با وجود این بدین معنا نیست که امیدهای شخص و آرزوها ابتدا مثبت شده و سپس تکمیل می‌شود. کالمن اشاره می‌کند اهدافی که توسط عوامل ایجاد می‌شوند باید واقع‌گراتر باشند. وقتی آرزوها را واقعی‌تر کرده و فرد به توسعه و رشد در راه‌های دیگر تشویق شود فاصله میان امیدها و دست‌یابی به آن‌ها به خوبی کم می‌شود. بنابراین با توجه به نظر کالمن حقیقتاً می‌توان شیوه‌ی زندگی فرد را با مخالفت کردن با آرزوها بهبود بخشید و همچنین گاه لازم است بعضی از آرزوها را حذف کرد تا فاصله بین آنچه تجربه شده و آنچه انتظار می‌رود کم گردد (مختاری و نظری، ۱۳۸۹: ۱۲۱).

ماسام معتقد است تأمین کالای عمومی و بهبود کیفیت زندگی اساساً پیامد شکل‌گیری دولت مدنی است. یعنی اگر اقدامات عمومی و خصوصی بتواند همه عناصر فرهنگ و همچنین بهداشت، آموزش و رفاه عمومی را تأمین و بهبود دهد و به گونه‌ای منتظم سازد که موجب رشد و بهبود مدنیت گردد. آنگاه دولت مدنی ظاهر می‌شود و در پی آن کیفیت زندگی بی‌تردید بهبود می‌یابد. ماسام بهبود عوامل عینی را موجب تأثیر بر رفتارها و کنش‌های مردم و به تعبیری شکل‌گیری شهروندی می‌داند که ایجاد دولت مدنی را به دنبال دارد و پیامدهای وجود چنین دولتی ارتقای کیفیت زندگی مردم در معنای ذهنی و روانی آن است. بر این اساس کیفیت زندگی نتیجه کنش جمعی است که نیازمند ثبات و برابری اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی می‌باشد. در صورتی کیفیت زندگی افزایش پیدا می‌کند که شهروندان به طور آزادانه، آگاهانه و فعالانه در امور مشارکت داشته باشند و دولت در تنظیم فرآیندها و عملکردهای جمعی به شهروندان نزدیک باشد. از این رو آن گونه که ماسام نشان می‌دهد وابستگی متقابل اعضای جامعه این امر را می‌پذیرند که اعتماد به دیگران یک تعهد اجتماعی است. به علاوه مشارکت، همکاری، به‌کارگیری شیوه‌هایی برای هویت‌سازی و ایجاد احساس تعلق از طریق فرصت

دادن به شهروندان برای ایفای نقش معنادار در فرآیند تصمیم‌گیری امری ضروری برای نیل به توسعه و رضایت از کیفیت زندگی می‌باشد (غفاری، ۱۳۸۸: ۱۰۴-۱۰۱).

زان نیز با ارایه مدلی به چند بعدی بودن کیفیت زندگی اشاره دارد که ابعاد شامل رضایت از زندگی، تصور از خود، فاکتورهای بهداشتی، عملکردی، اقتصادی و فرهنگی است. مطابق مدل او کیفیت زندگی، تحت تأثیر زمینه‌های شخصی، سلامت، عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگ، محیط و سن است. مفهوم درک شده از کیفیت زندگی در نتیجه اثر متقابل بین شخص و محیط او ایجاد می‌شود (زان، ۱۹۹۲: ۸۰۰-۷۹۵).

برخی از اندیشمندان با تأکید بر رضایت از وضعیت اقتصادی، ویژگی‌های شخصی و شرایط خانوادگی برای رضایت از کیفیت زندگی توجه نشان داده‌اند و برخی نیز به بهداشت روانی و جسمانی که در طی ورزش‌های مستمر پدید می‌آید، بها داده‌اند (شانون و روگرز، ۲۰۱۱: ۲۱۳-۲۰۱). بنابراین کالمن کیفیت زندگی را مرهون امید به آینده می‌داند اما ماسام بهداشت و آموزش و رفاه اجتماعی و زان نیز عوامل اقتصادی، فردی و بهداشتی را بر کیفیت زندگی مؤثر می‌داند.

فرضیه‌های تحقیق

- ۱- به نظر می‌رسد بین ویژگی‌های فردی (جنس، وضعیت تأهل، میزان تحصیلات، وضعیت اشتغال) با رضایت از کیفیت زندگی تفاوت وجود دارد.
- ۲- به نظر می‌رسد بین سن پاسخگویان با رضایت از کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۳- به نظر می‌رسد بین روابط اجتماعی پاسخگویان با رضایت از کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۴- به نظر می‌رسد بین اعتماد اجتماعی پاسخگویان با رضایت از کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۵- به نظر می‌رسد بین انسجام اجتماعی پاسخگویان با رضایت از کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۶- به نظر می‌رسد بین میزان هنجارمندی پاسخگویان با رضایت از کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.
- ۷- به نظر می‌رسد بین مشارکت اجتماعی پاسخگویان با رضایت از کیفیت زندگی رابطه وجود دارد.

روش تحقیق

بررسی کیفیت زندگی به عنوان یک پدیده اجتماعی صرفاً با تأکید بر یک رویکرد تحقیقی نمی‌توان به شناخت دقیق آن دست یافت؛ لذا تلفیق رویکرد نظری و تجربی بهترین گزینه برای بررسی موضوع می‌باشد. این تحقیق از روش اسنادی در تنظیم چارچوب تئوری و از روش پیمایشی در جهت آزمون فرضیه‌ها بهره گرفته شده است. بدین ترتیب روش عمده در این تحقیق پیمایشی است و ابزار جمع‌آوری اطلاعات از طریق پرسشنامه از افراد ۳۰ ساله و بالاتر شهر نور آباد ممسنی در استان فارس می‌باشد. قابل ذکر است که سؤال‌های پرسشنامه عمدتاً توسط محقق ساخته شده و بعضاً از تحقیق‌های مشابه استفاده گردید که اعتبار صوری نیز مورد تحقیق قرار گرفت. به علاوه در پیش آزمون ۵۰ نفر از زنان و مردان ۳۰ سال و بالاتر در جامعه آماری انتخاب و پرسشنامه ابتدایی اجرا شد و سپس روایی سؤال‌ها با آلفای کرونباخ و اعتبار آن‌ها با تحلیل عاملی سنجیده شد که در جدول زیر به آن اشاره می‌گردد.

جدول ۱- مربوط به روایی و اعتبار گویه‌ها در هر متغیر

متغیرها	تعداد گویه	آلفای کرونباخ	میزان KMO
روابط اجتماعی	۷	۰/۶۹	۰/۶۷
اعتماد اجتماعی	۱۰	۰/۸۰	۰/۸۳
انسجام اجتماعی	۴	۰/۷۰	۰/۷۵
میزان هنجارمندی	۷	۰/۴۳	۰/۶۳
همکاری و مشارکت اجتماعی	۹	۰/۷۶	۰/۷۵
رضایت از زندگی	۳۰	۰/۸۶	۰/۸۵

قابل ذکر است که برای افزایش میزان روایی ۶ گویه حذف شد. همچنین جهت افزایش مقدار kmo و بار عاملی، میزان اشتراک و مقدار ویژه واریانس نیز ۷ گویه حذف گردید. برای ارزش‌گذاری سؤال‌ها از آزمون بارتلت استفاده شد که در سطح $p < ۰/۰۵$ معنادار بودند. به علاوه در تحلیل عاملی میزان بار عاملی ۰/۵۲ درصد برای حداقل همبستگی قابل قبول میان هر ارزش و عامل استخراج شده است.

جمعیت آماری، حجم نمونه و شیوه نمونه گیری

جمعیت آماری این تحقیق کلیه افراد ۳۰ سال و بالاتر از بین زنان و مردان شهر نورآباد ممسنی است که تعداد کل آن‌ها ۲۸۶۰۴ نفر می‌باشد و حجم نمونه ۴۰۰ نفر با احتساب فرمول کوکران تعیین شده است. شیوه نمونه گیری در این تحقیق احتمالی است و از ترکیب شیوه نمونه گیری خوشه ای چند مرحله ای و تصادفی استفاده شده است. بدین صورت که شهر نور آباد را به پنج منطقه‌ی جغرافیایی (شمال، جنوب، مرکز، شرق، غرب) تقسیم نموده و برای هر منطقه ۸۵ پرسشنامه با احتمال مخدوش بودن برخی از پرسشنامه‌ها در نظر گرفته شد. سپس با استفاده از نقشه فهرست خیابان‌ها و کوچه‌ها و بعد از آن پلاک منازل بر اساس قرعه کشی و به طور تصادفی انتخاب و پرسشنامه‌ها توزیع گردید. داده های اکتساب شده با حذف پرسشنامه های مخدوش مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند.

یافته های توصیفی

مهم‌ترین یافته‌ها و نتایج توصیفی به شرح ذیل است :

از مجموع پاسخگویان ۴۷/۹ درصد مرد ۵۱/۶ درصد زن می‌باشند و ۶۹/۷ درصد از کل پاسخگویان متأهل و ۲۸ درصد مجرد هستند.

۷۳/۴ درصد از پاسخگویان دارای سطح سواد دیپلم و بالاتر هستند. بیشتر پاسخگویان یعنی ۳۱/۸ درصد وضعیت شغلی خود را آزاد گزارش کرده‌اند و میانگین سن پاسخگویان ۴۰/۵ سال است. ۴۹/۹ درصد از پاسخگویان روابط اجتماعی در حد متوسط برخوردارند و ۴۱/۹ درصد در حد متوسطی قائل به اعتماد اجتماعی هستند.

۶۷/۸ درصد از پاسخگویان از قدرت همکاری و انسجام زیادی برخوردارند ۹۳/۶ درصد از پاسخگویان به میزان بالایی هنجارمند هستند.

۳۵ درصد از پاسخگویان دارای مشارکت در حد متوسط می‌باشند و ۷۰/۹ درصد از پاسخگویان از کیفیت زندگی خود رضایت زیادی دارند.

یافته های تبیینی

به منظور آزمودن فرضیه های مبنی بر تفاوت بین متغیر جنس و وضعیت تأهل با رضایت از کیفیت زندگی از آزمون تفاوت میانگین ها یعنی تی تست استفاده شده است و برای آزمودن فرضیه هایی مبنی بر تفاوت میانگین بین متغیرهای نواحی شهری و میزان سواد از آزمون تحلیل واریانس استفاده گردید که در جدول زیر ارائه می شود.

جدول ۲- آزمون بررسی تفاوت میانگین متغیر جنسیت و وضعیت تأهل با رضایت از کیفیت زندگی

متغیر		تعداد	میانگین	انحراف معیار	مقدار t	درجه آزادی	سطح معناداری
جنسیت	مرد	۱۵۲	۷۲	۱۴/۳	/۸۰۰	۳۰۴	/۴۲۴ رد فرضیه
	زن	۱۵۴	۲۰/۷	۱۵			
وضعیت تأهل	متاهل	۲۲۹	۷۲	۱۴/۳	۱/۶	۳۰۰	/۰۹۷ رد فرضیه
	مجرد	۷۳	۶۸/۸	۱۶/۲			

نتایج حاصله بیانگر عدم تفاوت معنادار بین جنسیت و وضعیت تأهل با رضایت از کیفیت زندگی است؛ لذا فرضیه مورد نظر تأیید نمی گردد.

جدول ۳- تحلیل واریانس بین متغیرهای میزان تحصیلات و وضعیت اشتغال با رضایت از کیفیت زندگی

متغیر مستقل		میزان تحصیلات		وضعیت اشتغال
متغیر وابسته		Sig	F	Sig
رضایت از کیفیت زندگی		/۰۰۱	۳/۸	۴/۴
نتیجه آزمون		تأیید فرضیه	تأیید فرضیه	تأیید فرضیه

نتایج آزمون آنالیز واریانس نشان می دهد که بین میزان تحصیلات و وضعیت اشتغال تفاوت معنادار وجود دارد.

برای بررسی رابطه بین متغیرهای مستقل و رضایت از کیفیت زندگی به عنوان متغیر وابسته از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده که برای هر کدام از آن ها در جداول ذیل ضریب همبستگی و سطح معناداری آن ذکر گردیده است.

جدول ۴- ضریب همبستگی متغیرهای مستقل با رضایت از کیفیت زندگی

متغیر وابسته		متغیر مستقل					
ضرایب	sig	رضایت از زندگی	رضایت از زندگی	رضایت از زندگی	رضایت از زندگی	رضایت از زندگی	رضایت از زندگی
		۱۱۳-	۳۱۰	۱۹۵	۱۳۷	۳۹۲	۴۰۳
۳۰۷	۰۰۰/	۲۹۴	۲۹۱	۳۰۰	۳۰۰	۲۹۲	۰۰۰/
تأیید فرضیه	تأیید فرضیه	تأیید فرضیه	تأیید فرضیه	تأیید فرضیه	تأیید فرضیه	تأیید فرضیه	تأیید فرضیه

بر اساس نتایج آزمون همبستگی پیرسون بین روابط اجتماعی، روابط رسمی و غیر رسمی، اعتماد اجتماعی، همکاری اجتماعی، هنجارمندی و میزان مشارکت اجتماعی با رضایت از کیفیت زندگی رابطه‌ی معنادار مستقیم وجود دارد اما بین سن و رضایت از کیفیت زندگی رابطه معنادار معکوس وجود دارد.

جدول ۵- ضرایب آزمون تحلیل رگرسیون رضایت از کیفیت زندگی و متغیرهای مستقل

متغیرهای مستقل	b	Beta	sig
میزان مشارکت اجتماعی	۷۹۹/	۳۳۹/	۰۰۰/
میزان هنجارمندی رفتاری	۲/۵	۳۴۷/	۰۰۰/
میزان اعتماد اجتماعی ذهنی	۳۳۴/	۱۱۲/	۰۳۹/

بر اساس تحلیل رگرسیونی، متغیرهای مستقل تأثیر گذار عبارت است از: مشارکت اجتماعی، هنجارمندی و اعتماد اجتماعی است که بیشترین ضریب استاندارد مربوط به متغیر مشارکت اجتماعی است. قابل ذکر است که متغیرهای مؤثر مذکور فقط توانسته‌اند ۳۴ درصد از تغییرات مربوط به رضایت از زندگی را تبیین کنند و مابقی تغییرات مربوط به متغیرهایی است که در این تحقیق لحاظ نشده‌اند.

نتیجه گیری

ارتقای کیفیت زندگی افراد ضامن تعالی و بالندگی جامعه می‌باشد و با توجه به اینکه مفهوم رضایت از کیفیت زندگی دارای جنبه ذهنی و عینی می‌باشد و به ادراک فرد، در ارتباط با ساختار فرهنگی و اجتماعی بستگی دارد؛ لذا این پژوهش به بررسی نقش سرمایه‌ی اجتماعی بر رضایت از کیفیت زندگی در بین شهروندان شهر نورآباد ممسنی پرداخته است. نتایج این تحقیق بیانگر بالا بودن سطح رضایت از کیفیت زندگی در بین شهروندان نورآبادی ۳۰ سال به بالا می‌باشد.

بین جنسیت و رضایت از کیفیت زندگی هیچ گونه تفاوت معنا داری وجود ندارد و این نتیجه در پژوهشی که توسط مسعود ماجدی انجام شده نیز مشاهده می‌شود.

بین وضعیت تأهل و رضایت از کیفیت زندگی هیچ‌گونه تفاوت معناداری وجود ندارد در حالی که این پیش فرض وجود دارد که افراد متأهل به دلیل احساس تعلق به اعضای خانواده بایستی بیش از افراد مجرد که احتمال بیشتری برای منزوی بودن داشته باشند از زندگی رضایت افزون‌تری داشته باشند. به علاوه افراد متأهل پایبندی بیشتری به قواعد و الگوها دارند و همه این عوامل نشان می‌دهد که افراد متأهل نسبت به افرادی که مجرد هستند زندگی را معنادارتر و زیبا ببینند (مختاری و دیگران، ۱۳۸۹: ۱۴۹-۱۴۸). اما این واقعیت در این تحقیق نشان داده نمی‌شود.

میزان تحصیلات پاسخگویان با رضایت از کیفیت زندگی تفاوت معنادار دارد. تحصیلات در جامعه مورد بررسی توانسته است از عوامل مؤثر بر رضایت از کیفیت زندگی باشد. مسلماً افرادی که از سطح سواد بالاتری برخوردارند از کیفیت زندگی بهتری نیز بهره‌مند هستند زیرا سطح تحصیل بالاتر برای فرد موقعیت اجتماعی بالاتری ایجاد می‌کند و تحصیلات می‌تواند فرآیند یادگیری و جامعه پذیری متناسبی از روش‌های بهتر زیستن را مهیا کند.

بر اساس آزمون ضریب همبستگی پیرسون بین سن و رضایت از کیفیت زندگی رابطه معنادار منفی و معکوس وجود دارد یعنی هر چه بر میزان سن افزوده شود رضایت از کیفیت زندگی کاهش می‌یابد. زنان نیز با ارایه مدلی در ارتباط با کیفیت زندگی به زمینه‌های شخصی، سلامت، عوامل اقتصادی، اجتماعی، فرهنگ و محیط و سن تاکید می‌کند. تغییرات اجتماعی و فرهنگی معاصر نگرش‌های گروه

های سنی مختلف در مورد کیفیت زندگی نیز متفاوت می‌کند. نتایج این تحقیق با نتایج تحقیقی که سید مسعود ماجدی (۱۳۸۵) تطابق دارد.

بین میزان روابط اجتماعی با رضایت از کیفیت زندگی رابطه معنادار مستقیم وجود دارد. یعنی هر چه بر میزان روابط اجتماعی افزوده شود رضایت از کیفیت زندگی نیز افزایش می‌یابد. روابط با دیگران از نوع غیر رسمی که مشمول روابط نزدیک و صمیمی می‌شود و احساس مثبت به فرد القاء می‌کند و در روابط رسمی نیز که سرمایه‌ی اجتماعی را فزونی می‌بخشد با رضایت از کیفیت زندگی رابطه مستقیم دارد که تئوری پاتنام را تقویت می‌کند. کلمن نیز بر نقش گروه‌های نخستین مانند: خانواده، دوستان، همسایگان و محله در تولید سرمایه‌ی اجتماعی تأکید دارد و منبع سرمایه‌ی اجتماعی را در ذات روابط اجتماعی می‌داند (شارع پور، ۱۳۸۰: ۱۰۲). بنابراین روابط اجتماعی به عنوان یکی از مؤلفه‌های سرمایه‌ی اجتماعی برای افزایش کیفیت زندگی مهم محسوب می‌شود و برای افزایش رضایت از کیفیت زندگی بایستی شبکه روابط اجتماعی گسترش یابد. همچنین با رویکرد لی (۱۹۸۲) موافق می‌شود و از طرفی نتایج این تحقیق با تحقیقات جان بلک و یوشیتسوگا (۲۰۰۵) می‌باشد.

بین میزان اعتماد اجتماعی با رضایت از کیفیت زندگی رابطه معنادار مستقیم وجود دارد. یعنی هر چه بر میزان اعتماد اجتماعی افزوده شود بر میزان رضایت از کیفیت زندگی نیز افزوده می‌شود. کلمن معتقد است سرمایه‌ی اجتماعی از جمله اعتماد اجتماعی با کارکردی که دارد باعث می‌شود که افراد در امورات خود اعتماد داشته و کارکرد نهایی آن رضایت از زندگی است. این تحقیق نیز نشان می‌دهد که اعتماد می‌تواند باعث افزایش رضایت از کیفیت زندگی باشد؛ لذا نتایج به دست آمده در این تحقیق با نتایجی که در تحقیق ماجدی به دست آمده هماهنگی دارد.

بین میزان انسجام اجتماعی با رضایت از کیفیت زندگی رابطه معناداری مستقیمی وجود دارد. کلمن سرمایه‌ی اجتماعی را منابع و انرژی‌های نهفته در جامعه می‌داند که سبب فعال شدن ارتباطات، در میان مردم می‌شود. از نظر کلمن سرمایه‌ی اجتماعی منبعی است که می‌تواند سطح روابط فردی را به سطح روابط اجتماعی ارتقا دهد.

احساس مسؤولیت متقابل بین چند نفر یا چند گروه که از آگاهی و اراده برخوردار می‌شوند انسجام اجتماعی را به وجود می‌آورد. یک جامعه دارای انسجام است که اعضایش دارای یک وجدان جمعی و با اعتقادات و عواطف مشترک باشند و با یکدیگر رابطه متقابل داشته باشند و احساس کنند که وقف اهداف مشترکی هستند (مختاری و نظری، ۱۳۸۹: ۱۴۳). نتایج به دست آمده در این تحقیق با نتایجی که غفاری و اونق (۱۳۸۵) انجام داده‌اند، انطباق دارد.

بین میزان هنجارمندی با رضایت از کیفیت رابطه معنادار وجود دارد. یکی از اشکال عمده سرمایه‌ی اجتماعی از نظر کلمن اعتقاد، تعهدات و انتظارات متقابل، کانال‌های اطلاع رسانی و هنجارها و ضمانت‌های اجرایی مؤثر است که انواع خاصی از رفتار را تشویق و یا مانع می‌شود. به علاوه فوکویاما سرمایه‌ی اجتماعی را به عنوان مجموعه‌ی معینی از هنجارها یا ارزش‌های غیر رسمی تعریف می‌کند که اعضای گروهی که همکاری تعاون میانشان مجاز است، در آن سهم هستند. وی منابع ایجاد کننده سرمایه‌ی اجتماعی را هنجارهایی که به لحاظ نهادی ساخته شده‌اند و منتج از نهاد های رسمی مانند دولت و نظام قانونی هستند، می‌داند. هنجارهایی که خود جوش و برخاسته از کنش‌های متقابل اعضای یک جامعه می‌باشد.

بین مشارکت اجتماعی با رضایت از کیفیت زندگی رابطه معناداری از نوع مستقیم وجود دارد. به عبارتی هر چه بر میزان مشارکت اجتماعی افزوده شود میزان رضایت از کیفیت زندگی نیز اضافه می‌شود.

مشارکت اجتماعی یکی از اشکال ضروری سرمایه‌ی اجتماعی است که هنجارهای محکمی از همپاری تعمیم یافته را رواج داده، پیدایی اعتماد اجتماعی را ترغیب نموده و موجب تسهیل همکاری و هماهنگی و ارتباطات و افزایش اعتبار می‌شود و بنابراین حل مشکل کنش جمعی را ممکن می‌سازد (پاتنام، ۱۳۸۰: ۲۲). مشارکت اجتماعی، مشارکت افراد در گروه‌هایی خارج از خانواده و عرصه سیاسی و محیط کار (احزاب سیاسی، اتحادیه‌ها و گروه‌های فشار) است. پس انواع مشارکت‌های داوطلبانه و عضویت فعال در گروه‌هایی خارج از خانواده و سازمان‌های سیاسی و گروه‌های فشار جزو مشارکت اجتماعی محسوب می‌شود (هلی، ۲۰۰۱: ۲).

بنابراین برای افزایش میزان رضایت از کیفیت زندگی به عوامل اجتماعی و فردی بایستی مورد توجه قرار گیرد و سرمایه‌ی اجتماعی نیز سرلوحه برنامه‌های توسعه‌ای برای افزایش کیفیت زندگی باشد.

منابع

منابع فارسی

- پاتنام، ر. (۱۳۷۹)، *دموکراسی و سنت‌های مدنی*، ت: م. ت. دلفروز، تهران: روزنامه سلام.
- پاتنام، ر. (۱۳۸۴)، *جامعه برخوردار، سرمایه اجتماعی، اعتماد، دموکراسی و توسعه*، ت: ا. خاکباز، ح. پویان، تهران: نشر شیراز.
- مختاری، م و نظری، ج. (۱۳۸۹)، *جامعه‌شناسی کیفیت زندگی*، تهران: انتشارات جامعه‌شناسان.
- شارع پور، م. (۱۳۸۳)، *بررسی تجربی سرمایه اجتماعی در استان مازندران*، سازمان برنامه ریزی استان مازندران.
- غفاری، غ. ر و محمد اونی، ن. (۱۳۸۵)، «سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی»، *مطالعه موردی شهر گنبد کاووس*، *مطالعات اجتماعی ایران*، شماره ۱، شیراز.
- کلمن، ج. (۱۳۷۷)، *بنیادهای نظریه اجتماعی*، ت: م. صبوری، تهران: نشر نی.
- ماجدی، س. م. (۱۳۸۵)، *بررسی تأثیر رابطه بین متغیرهای زمینه‌ای، سرمایه اجتماعی و رضایت از کیفیت زندگی*، دانشگاه شیراز.
- نوغانی، م: اصغرپور ما سوله، ا. ر: صفا. ش و کرمانی، م. (۱۳۸۷)، *کیفیت زندگی شهروندان و رابطه آن با سرمایه اجتماعی در شهر مشهد*، *فصلنامه علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد*، شماره ۵۰۱.

منابع لاتین

- Coleman, J. (1988). "social capital in the creation of human capital", *American journal of sociology*, Vol. 94: pp. 95-120
- Hayashi Yoshitsugu, Black John (2005), *Social and Spatial Interactions: Quality Of Life, Social Capital and Social Networks*, WCTRS SIG-1 Meeting Amsterdam, 2 – 6 July, 2005
- Helly, Denise (2001) *Voluntary and social participation by people of Immigrant origin. Overview of Canadian Research*, second National Metropolis conference, *Immigrant and civic participation: Contemporary policy and Research Issues*, Montreal, November 1997
- Journal of Advanced Nursing*, 17 V.17 No.7 pp: 795–800.
- Li, Yaojun & et al., (2005), *social capital and social trust in Britain* , *European sociological review* . vol .21, No.2 ,pp. 109-123
- Putnam, Robert (2007). *Social capital and civic community*
- Shanon, H. rogres, John, M. Halstead, Kevin ,H. Gardner and Cynthia, H. Carlson, (2011). "Examining walkability and social capital as indication of quality of life at the municipal and neighborhood scales", vol.6, No2, pp, 201-213.
- Vanha, et al. (2004), " The contribution of social capital to household welfare in paper recycling craft village in Vietnam " , *journal of environmental and development* , vol.13, No.4 pp, 371-399.
- Zhan, L. (1992), *Quality of life: conceptual and measurement issues*.

شروېشگاه علوم انساني و مطالعات فرهنگي
پرتال جامع علوم انساني